

SELAHADDİN EYYUBÎ'NİN İSLAM BİRLİĞİNİ KURMA ÇABALARI

Fatma İNCE*

ÖZET

Selahaddin Eyyubî, İslam âleminin yetiştirdiği en büyük devlet adamlarından birisidir. Selahaddin Eyyubî etkin bir şekilde ilk kez Mısır seferlerinde karşımıza çıkmaktadır. Nureddin Zengi tarafından Mısır'a sefere gönderilen Şirkuh'un yanında yeğeni Selahaddin Eyyubî de bulunmaktaydı. Mısır, Şirkuh tarafından ele geçirildi ve buranın idaresi de Nureddin tarafından Şirkuh'a verildi. Ancak Şirkuh kısa bir müddet sonra hayatını kaybedince bu bölgenin yönetimini de yeğeni Selahaddin Eyyubî üstlendi. Selahaddin Eyyubî, başlangıçta Zengiler'e bağlı bir şekilde Mısır'daki varlığını devam ettirdi. Ancak Nureddin'in ölümünden sonra bağımsızlığını kazandı. Selahaddin Eyyubî'nin en büyük hedefi Haçlılar'a karşı başarılı bir şekilde mücadele edebilmektir. Ancak onun bu konuda önündeki en büyük engeli Müslüman devlet adamlarıydı. Özellikle Halep-Musul bölgesinde Bazı Müslüman devlet adamları Selahaddin'e karşı Haçlılar'la işbirliği içerisine girmişti. Bundan dolayı Selahaddin'in Haçlılar'a karşı etkin bir şekilde mücadele edebilmesi için öncelikle Nureddin'in ölümünden sonra bozulan İslam birliğini yeniden gerçekleştirmesi gerekmektedir. Bu çalışmada Selahaddin Eyyubî'nin Haçlılar'la mücadelesi sırasında İslam birliğini kurma çabaları ve karşılaştığı zorluklar izah edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Nureddin Mahmud b. Zengi, Eyyubi, Mısır, Selahaddin Eyyubi.

SELAHADDİN EYYUBİ'S EFFORTS TO ESTABLISH ISLAMIC UNITY

ABSTRACT

Selahaddin Eyyubi is one of the greatest statesmen of the Islamic world. Selahaddin Eyyubi is the first time that Eyyubi is active in Egypt. Nureddin Zengi sent to Egypt by the expedition next to his nephew Salahuddin Eyyubi. Egypt was conquered by Shirkuh, and Nureddin was given the administration of Şirkuh. However, when Şirkuh died after a short time, his nephew Selahaddin Eyyubi took over the management of this region. Selahaddin Eyyubi, initially connected to the Zengi continued to exist in Egypt. But after Nureddin's death, he gained independence. Selahaddin Eyyubi's greatest goal was to successfully fight against the Crusaders. However, his greatest obstacle was the Muslim statesmen. Especially in Halep-Mosul region, some Muslim statesmen cooperated with the Crusaders against Selahaddin. For this reason, in order for Selahaddin to fight effectively against the Crusaders, he had to first re-establish the Islamic unity that had broken after Nureddin's death. In this study, Salahaddin Eyyubi's efforts to establish Islamic unity during the struggle with the Crusaders and the difficulties they face will be explained.

Keywords: Nureddin Mahmud b. Zengi, Eyyubi, Egypt, Selahaddin Eyyubi.

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 11.08.2019; Yayına Kabul Tarihi: 05.09.2019

* Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, MALATYA;

ORCID: 0000-0002-9820-4604, E-posta: fatma.ince@inonu.edu.tr

Giriş

Mısır, Ortadoğu, Hicaz ve Kuzey Afrika'da hüküm sürmüş olan Eyyubîler, önceleri Zengiler Atabeyliğine tabiydi. Ancak Nureddin Mahmud'un ölümü sonrası yaşanan gelişmeler, onların da hızla devlet haline dönüşmelerini sağlamıştır. Eyyubîler ailesiyle alakalı ilk dönem tarihleri hakkında net bilgiler yoktur. Sadece, Eyyubîler'in ilk dönemlerinde Arran ve Ani'ye hükmeden Şeddadiler'in hizmetinde yaşadıklarıyla ilgili bilgiler mevcuttur. Şâdi oğulları Necmeddin Eyyûb ve Şirkûh ile birlikte 1108-1109 yılından hemen önce Bihrûz el-Hâdim'in¹ davetiyle Dvin'den ayrılarak onun hizmetine girdiler. Bağdat ve Irak şahnesi tayin edilen Bihrûz el-Hâdim'e eşlik eden Şâdi, Bihrûz tarafından kendi ikta bölgesi olan Tekrit'e vali tayin edildi. Şâdi'nin ölümünden sonra onun oğlu Necmeddin Eyyûb babasının görevini devam ettirmiştir (Keleş 2016: 289-290).

1131 tarihinde, Selçuklu Devleti'inde bir takım anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştı. Bu tarihte, Selçuklu Sultanı Mahmud ölmüş, Mesud ve Selçuk Şah arasında bir taht mücadelesi başlamıştı. Bu mücadelede halife arasının iyi olduğu Selçuk Şah'ın tarafını tutmuş bunun üzerine Sultan Mesud da İmadeddin Zengi'den yardım istemişti. Ancak İmadeddin Zengi ve Mesud'un kuvvetleri, Selçuk Şah'ın ve halifenin kuvvetleri karşısında yenilgiye uğramış İmadeddin Zengi, bu yenilgi sonrasında Tikrit'e sığınmıştı. Bu sırada Tikrit Valisi Necmeddin Eyyub, Zengi'nin Dicle'yi geçmesine yardım etmiş bu vesileyle Necmeddin Eyyub ile İmadeddin Zengi arasında bir dostluk meydana gelmişti (Şeşen 2002: V, 60).

Gerek bu olay gerekse de Şirkuh'un bu olaydan birkaç sene sonra bir Selçuklu askerini öldürmesi, Bihruz el-Hadim'in de Eyyubîler'e karşı olumsuz bir tutum sergilemesine sebebiyet vermiş, neticede burada daha fazla kalamayacaklarını anlayan Eyyubîler, İmaeddin Zengi'ye müracaat ederek, ondan yardım istemişlerdir. İmadeddin Zengi de bu isteklerini memnuniyetle kabul etmiştir. Böylece 1138 tarihinden itibaren Necmeddin Eyyub ve Şirkuh, İmadeddin Zengi'nin hizmetine girmişlerdi (Beyyümi 2005: 68; İbnü'l Esir 1987: XI, 277; Lyons vd. 2006: 11; Öztürk 2019: 51-62).

İmadeddin Zengi, Eyyubîler'e başta el-Mevzâr ve Şehrizer olmak üzere birçok bölgeden iktalar vermiştir. Eyyubîler de İmadeddin Zengi'nin özellikle Haçlılar'a karşı yapmış oldukları bütün seferlerde onun yanında olmaya gayret göstermişlerdir. İmadeddin Zengi, 1140 tarihinde, Haçlılar'dan Baalbek'i aldıktan sonra buranın iktasını Necmeddin Eyyub'a bırakmıştır. Yine Urfa'nın fethi esnasında da Eyyubîler'in çok fazla yararlılığı görülmüştür. İmadeddin Zengi'nin 1146 tarihinde Caber Kalesi'ni kuşattığı esnada ölmesi üzerine yerine oğulları Seyfeddin Gazi ve Nureddin Mahmud b. Zengi geçmiştir. Seyfeddin Gazi, atabeyliğin Musul topraklarında hüküm sürerken, Nureddin Mahmud b. Zengi ise Halep ve çevresinde hâkimiyetini kurmuştur. İmadeddin Zengi'nin ölümünü fırsat bilen Dımaşk atabeyleri Baalbek bölgesini ele geçirmişler, ancak Necmeddin Eyyub onlar karşısında herhangi bir faaliyette bulunamayacağını anlayınca bu durumu kabullenmek zorunda kalmıştır. Bundan sonra Necmeddin Eyyub, Dımaşk

---

¹ Tam künyesi Ebü'l-Hasan el-Hâdim el-Ebyad el-Ğiyâsî Bihrûz b. Abdullah olarak verilmekte olup lakabı Cemâlüddevle ve Mücahidüddin idi. İbn Hallikân'ın "Rum asıllı beyaz bir hâdim" olduğunu belirten kaydı dışında Bihrûz el-Hâdim'in nesebi konusunda net bir bilgi bulunmamaktadır. Çok zarif ve kibar biri olan Bihrûz, Dvin'de Şeddâdî ümerasından birinin kölesiydi. Dvin ileri gelenlerinden bazılarının eşleriyle itham edilince efendisi tarafından hadım edildi. Hatta ez-Zehabî onun bizzat Dvin emirinin (Şeddâdî Emîri Ebû Nasr İskender, öl. 1105) eşiyle suçlandığını ifade etmektedir. Maruz kaldığı bu mahcubiyet ve utanç haliyle Dvin'de kalamayan Bihrûz, buradan ayrıldı. Bu hadisenin tarihi konusunda bilgi bulunmazken, daha sonraki gelişmelerden XI. yüzyılın ilk yıllarında meydana geldiği düşünülebilir (Keleş 2015: 452-453).

bölgesinde de tanınan ve hatırı sayılan bir emir konumuna gelmiştir. Eyyubîler, İmadeddin Zengi'nin ölümünden sonra Nureddin Mahmud b. Zengi'nin idaresi altına girmişlerdir (Gregory Abû'l-Farac 1999: II, 401).

Bilindiği üzere, Urfa'nın 1144 tarihinde İmadeddin Zengi tarafından fethedilmesi ve Urfa Haçlı Kontluğu'na son verilmesi Batı'da büyük bir korkuyla karşılanmıştır. Çünkü, Urfa'nın yeniden Müslümanların eline geçmesi demek hem Anadolu'ya gelecek Türkmen akışının önündeki en büyük engelin kalkması, hem de sıranın Kudüs ve Antakya'ya geldiği anlamına gelmekteydi. Bunun üzerine Alman Kralı Konrad ve Fransız Kralı Louis önderliğinde toplanan Haçlı ordusu ikinci bir sefer için 1147 tarihinde Anadolu'ya gelmişlerdir. Ancak bu seferden umdukları neticeyi elde edememiş ve Türkler karşısında hezimete uğrayarak, geri çekilmek zorunda kalmışlardır (Runciman 2008: II, 214; Öngül 2007: II, 58; Altan 2003: II, 64-65; Koca 2003: II, 138-139; Kesik 2003: 87; Usta 2008: 150).

Ancak, çekilirken de son bir umut Dımaşk'a saldırmışlardır. Bu, Haçlılar açısından çok büyük bir stratejik hatayı ortaya çıkarmıştır. Çünkü bu bölge, Haçlılar'la ittifak kuran tek Müslüman bölgedir. Nureddin ve kardeşi Seyfeddin Gazi, Dımaşk'ı Haçlılar'ın elinden kurtarmayı başarmışlardır. Ancak, Nureddin, Dımaşk'ın İslam birliğinin sağlanmasının önündeki en büyük engel olduğunun farkındadır. Bunun için burayı fethetmeye karar vermiştir. Bu bölgenin Zengiler'in eline geçmesinde Şirkuh ve kardeşi Necmeddin Eyyub'un da çok büyük bir katkısı olmuştur. Dımaşk'ın fethinden sonra, Necmeddin Eyyub, Dımaşk Valisi olarak atanmıştır. Bu esnada Selahaddin Eyyubî de, Nureddin'in en çok güvendiği emirleri arasında yerini almıştır (Beyyümi 2005: 84; Gregory Abû'l-Farac 1999: II, 391).

Dımaşk'ın, Nureddin tarafından ele geçirilmesi, artık hem Kudüs Krallığı hem de Trablus Haçlı Kontluğu karşısında önemli bir Müslüman gücün olduğunun da göstergesiydi. Bu arada Kudüs Kralı III. Boudouin de ölmüştü. Onun yerine kardeşi Amaury geçmiştir. Amaury'nin başa geçer geçmez ilk hedefi ise Mısır olmuştur. Bu dönemde Fatimî Devleti'nde ise ciddi siyasi krizler yaşanmaktaydı. Amaury, Fatimi Devleti'ndeki bu krizi bir fırsata çevirmeyi başarmış ve Bilbays'ı kuşatmış ancak bir netice elde edemeden geri çekilmişti. Müslümanlar açısından da Mısır çok önemli bir yere sahipti. Özellikle jeostratejik konumu oldukça mühimdi. Çünkü Mısır, Kudüs Haçlı Devleti'ni yok etmenin tek yoluydu. Bu yüzden Mısır'ı ele geçirmek isteyen Nureddin'in karşısına beklemediği bir fırsat çıktı. Vezaret makamından indirilen Şaver, Nureddin Mahmud'dan yardım istemiş bunun karşılığında da Nureddin'e birçok önemli taahhütlerde bulunmuştu. Bunun üzerine Nureddin, Mısır'a ilk orduyu 1164 tarihinde, Şirkuh komutasında gönderdi. Bu esnada Şirkuh'un yanında yeğeni Selahaddin Eyyubî de bulunmaktaydı. Ancak bu seferden Zengiler, istedikleri neticeyi alamayarak geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Zengiler tarafından Mısır'a 1169 tarihine kadar üç sefer düzenlenmiştir. Son olarak 8 Ocak 1169 tarihinde düzenlenen sefer sonrası tüm Mısır Şirkuh tarafından hakimiyet altına alınmış buranın idaresi Nureddin tarafından Şirkuh'a verilmiştir. Ancak, Şirkuh burada sadece iki ay hüküm sürmüş, sonrasında hayatını kaybetmiş ve yerine de yeğeni Selahaddin Eyyubî geçmiştir. Böylece Mısır'da Eyyubîler hanedanlığının temelleri atılmıştır.²

² Şirkuh'un ölümünden sonra, Mısır vezirliğine kimin getirileceği tartışılmaya başlanmıştır. Selahaddin, amcasının vefatında sonra Mısır vezirliği konusunda en büyük desteği Fakih İsa el-Hakkâri'den almıştır. Fakih İsa, devlet adamlarının büyük bir çoğunluğunu Selahaddin'in vezirliği lehinde ikna etmişti. Selahaddin'in vezir olarak tayin edilmesinde el-Âdid'in da etkisi çok büyük olmuştur. el-Âdid'in zaten başka seçeneği de yoktu.

Selahaddin Eyyubî'nin Mısır veziri olduktan sonra önünde iki büyük güç vardı. Bunlardan biri Fatimîler, diğeri de Zengiler'di. Selahaddin'in, vezir olur olmaz, ilk yaptığı işlerinden birisi Mısır'daki iktaları komutanlarına dağıtmak olmuştur. Bu sayede, ordunun desteğini arkasına alan Selahaddin'in yaptığı ikinci önemli iş ise halktan, haksız yere toplanan vergileri kaldırmak olmuştur (Cemaleddin Muhammed ibn Sâlim ibn Vâsıl 1953-1960: I, 171).

Selahaddin, kısa bir süreliğine Mısır'da durumu istikrara kavuşturmuştu. Ancak bu huzur ortamının çok uzun sürmeyeceği belliydi. Çünkü ellerinden iktaları alınan komutanlar, bu durum dolayısıyla Selahaddin'e cephe almışlardı. Bu komutanlar, Kıptiler, Ermeniler ve Sudanlılardan meydana gelmekteydi. Aynı zamanda Bizans-Haçlı müttefik kuvvetleri de Mısır'a saldırmak için hazırlık yapmaktaydılar. Selahaddin'in ise, bunlarla mücadele edecek yeterli sayıda askeri yoktu. Selahaddin, bu durumdan Nureddin'i de haberdar etmiş Nureddin, bunun üzerine kardeşi Turanşah'ı, yeğeni Takiyüddin Ömer'i ve Ebû'l-Heyca es-Semin'i askeri bir birlikle Mısır'a yardıma göndermiştir (Bündârî 2004: 28; İbn Vâsıl 1953-1960: I, 174).

Bu birliklerin gelişi, Selahaddin'i bir nebze de olsa rahatlatmıştı. Ancak, bu rahatlık çok uzun sürmemiştir. Çünkü, Mısır içerisindeki muhalif grup, Selahaddin'e karşı Haçlılar ile anlaşmışlardı. Bunların amacı Selahaddin'i bir komplo ile ortadan kaldırmaktı. Haçlılar ve muhaliflerin yaptıkları anlaşmaya göre, Haçlılar, Bilbis ya da Dimyat üzerine sefer düzenleyeceklerdi. Selahaddin Eyyubî bunlar ile mücadele için Kahire'den çıkacaktı. Muhalifler, Selahaddin şehirden çıkar çıkmaz Kahire'yi ele geçirecekler ve arkasından da haçlı ordusu ile birleşerek, Selahaddin'e saldıracaklar ve onu iki ateş arasında bırakacaklardı. Muhaliflerin başında Hadımağası Mutemib el-Hilafe Cevher bulunmaktaydı. Ancak Selahaddin'in bu durumdan haberi olmuştur. Selahaddin, ilk başlarda muhaliflerin tepkisini çekmemek için sessizliğini korumuş, sonra da 20 Ağustos 1169 tarihinde bir fırsatını bulup, Mutemin'i öldürmüştü ve arkasından da hilafet sarayında Mutemib el-Hilafe taraftarı olanları saraydan uzaklaştırdı (Bündârî 2004: 28; Ebû Şâme 1997: II, 130-131).

Ancak olaylar bununla da sınırlı kalmamıştır. Mutemib el-Hilafe'nin öldürüldüğünü haber alan ve mevcutları 50.0000 kişiden fazla olan Sudanlılar ve Ermeniler isyan etmişlerdir. Bu arada Fatimî Halifeliği de bunları desteklemekteydi. Halife el-Adıd tarafından da desteklenen isyancıların üzerine Selahaddin tarafından bir ordu gönderilmiştir. Bu ordu karşısında zor durumda kalan halife, isyancılarla birlik olmaktan vazgeçmiştir. Asiler de işin vahametini anlayarak eman dilemişler ve bunlara Kahire'den çıkıp Cize'ye gitmeleri şartı ile eman verilmiştir. Bu isyanın bastırılması ile birlikte daha önceden yolları kesip, halkın malını gasp eden, adam öldüren Sudanlıların bertaraf edilmesi Kahire içerisinde huzurun da büyük ölçüde artmasını sağlamıştır. Bütün bu gelişmeler Selahaddin'i Mısır'ın tek hâkimi yapmıştır (Bündârî 2004: 49; Holt 2003: 51).

Bu meselenin halledilmesinden sonra Selahaddin bu defa da kendisine karşı kurulan Bizans-Haçlı ittifakı ile karşı karşıya kalmıştır. Bizans Devleti, Selahaddin'e elçi göndererek, ondan daha önceden Fatimîler'in ödemiş oldukları yıllık vergiyi istemişler ancak Selahaddin bu isteği reddetmiştir. Bunun üzerine Bizans Devleti, Kudüs Krallığı ile birleşerek, Mısır'a doğru yola çıkmıştır. Selahaddin bu süreçte ülke içerisindeki isyanları bastırması olsa dahi risk henüz tam anlamıyla ortadan kalkmamıştı. Şayet Selahaddin bu

---

Mısır'daki geleneğe göre, ordunun en güçlü komutanı vezir tayin edilirdi. (Kıvâmüddin Bündârî 2004; Ebû Şâme 1997: 115; Behaeddin ibn Şeddad 1964: 41; Gregory Abû'l-Farac 1999: II, 401; Runciman 2008: II, 303,330).

Bizans-Haçlı ordusu karşısında yenilgiye uğrayacak olursa, isyan yeniden ortaya çıkabilirdi. Bizans-Haçlı müttefik ordusu ise bu durumu bir fırsata çevirmek istiyorlardı. Şayet Selahaddin karşısında başarısızlığa uğrayacak olursa hem kendi toprakları tehlikeye girecekti hem de Kudüs'ü koruma konusunda sıkıntılar yaşayacaklardı (İbn Vâsıl 1953-1960: I, 179). Aynı zamanda Mısır ordusunun Suriyeli komutanlarından bir kısmı Selahaddin'e itaat etmeyerek memleketlerine dönmüşlerdi. Üstelik orduda gayrimüslim askerler de bulunmaktaydı. Buna rağmen Selahaddin, rüştünü ispat etmek zorundaydı. Aksi takdirde Mısır'daki macerası başlamadan bitebilirdi. Üstelik bu işin sonunda hayatını kaybetme riski de bulunmaktaydı.

Bizans ve Haçlılar arasında yapılan anlaşmaya göre, Bizans Devleti Mısır'a denizden saldırıya geçecekti, Haçlılar ise karadan saldırıya çıkacaklardı. Bizans Devleti'ne ait donanma 10 Temmuz 1169 tarihinde Amiral Andronikos Kontostephanos komutasında yola çıkmıştır. Bunların ilk durakları Kıbrıs olmuştur. Kıbrıs donanması iki yüzden fazla gemiden meydana gelmekteydi. Bunlar Kıbrıs'tan kendileri için çok da yeterli olmayan bir erzak temini ile önce Sur'a arkasından da Akka'ya hareket etmişlerdir. Ancak Bizans donanmasının ciddi bir erzak sıkıntısı vardı. Bizanslılar bu seferin kısa süreceğine inanıyorlardı. Yanlarında sadece 3 ay yetebilecek kadar erzakları vardı (İonnes Kinnamos 2001: 199; Niketas Khoniates 1995: 111; Runciman 2008: II, 321).

Selahaddin, bu durumdan haberdar olur olmaz, önce saldırıya uğrama ihtimali olan yerleri tahkim ettirmiş, arkasından da Nureddin'den yardım talep etmiştir. Nureddin, Turanşah komutasında bir birliği 7 Temmuz 1169 tarihinde Selahaddin'e yardıma göndermiştir. Selahaddin, bu süreçte bütün olanlardan Nureddin'i de bilgilendirmiştir. Selahaddin, Dimyat'ı sadece Nureddin Mahmud'dan almış olduğu desteklerle takviye etmekle kalmamış aynı zamanda dayısı Şihabüddin Mahmud ile yeğeni Takiyüddin Ömer'i güçlü bir birlikle Dimyat'a göndermiştir. Arkasından da Nil Nehri yoluyla para, silah ve erzak yollamıştır. Kendisi ise, Kahire'de yeniden isyanların patlak vermesi ihtimaline karşı buradan ayrılmamıştır. Ancak Dimyat'ın tahkim edilmesi için de elinden gelen her şeyi yapmıştır (İbn Haldûn 2000: 332; İbn Vâsıl 1953-1960: I, 181).

Bizans-Haçlı müttefik ordusu Ekim 1169 tarihinde Dimyat önlerinde buluşarak şehre saldırıya geçmişlerdir. Bunların hedefi önce Dimyat'ı ele geçirmek arkasından da bütün Mısır'a hakim olabilmektir. Ancak bunun müttefik kuvvetler açısından pek mümkün olmayacağı da açıktı. Çünkü şehir o kadar çok destek almıştı ki, şehirdekiler, savunma savaşı yapmıyorlar, surların dışına çıkarak düşmanla göğüs göğse çarpışıyorlardı. Nureddin de bu esnada boş durmuyor etraftaki haçlı kale ve topraklarına akınlar düzenliyordu. Bu kuşatma esnasında Fatimi Halifesi el-Âdîd da oldukça büyük yardımlarda bulunmuştur. Etraftaki kale ve topraklarının Nureddin tarafından saldırıya uğradığını haber alan Bizans-Haçlı kuvvetlerinin morali oldukça bozulmuştu. Aynı zamanda kuşatmanın uzaması dolayısıyla Bizans ordusunun erzakları da tükenmişti ve şiddetli yağmur ve fırtına müttefik kuvvetlerin karargâhına oldukça zarar vermişti. Zor durumda kalan müttefik kuvvetler, Selahaddin'e anlaşma teklif ettiler. İki taraf arasında yapılan müzakereler olumlu sonuçlandı. Bu anlaşmaya göre sadece esir değişimi yapılacaktı (İonnes Kinnamos 2001: 199).

Bu mücadele sonrasında Bizans Devleti, Mısır'ın artık tamamen Selahaddin'e ait olduğunu kabullenmiş ve buna uygun bir dış politika takip etmek zorunda kalmıştır. Haçlılar ise bundan sonraki süreçte sadece ellerindeki toprakları korumakla yetinmek zorunda kalmışlardır. Artık Selahaddin'in tek hedefi Fatimîler'dir. Fatimî Halifesi el-Âdîd da Selahaddin Eyyubî'nin yükselen gücünden rahatsızlık duymaktaydı. Bunun için,

Nureddin Mahmud'a haber göndererek, Bizans-Haçlı askerlerinin çekildiğini, ortada bir tehlikenin kalmadığını, bundan dolayı da Nureddin'in Mısır'daki askerlerini geri çekmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ancak Nureddin tehlikenin henüz geçmediğini, bu yüzden de Mısır'daki askerlerin tehlike durumu geçinceye kadar Mısır'da kalacaklarını ifade etmiştir (Ebû Şâme 1997: II, 144; İbn Vâsıl 1953-1960: I, 183).

Selahaddin Eyyubî ise, 1170 yılı başlarından itibaren, Fatimî Halifeliği'nin ortadan kaldırılması için bir takım tedbirler almıştı. Şiiler tarzında ezan okunmasını yasaklamış, Fatimî kadılarını azlederek Sünni kadılar tayin etmiş, Fatimîler'in en büyük propaganda merkezi olan Câmî el-Ezher'i kapatmış ve Sünni öğretiyi yaymak için medreseler açmış son olarak da Fatimî Halifesi'nin alayla Cuma ve bayram namazlarına çıkmasını yasaklamıştır (İbn Vâsıl 1953-1960: I, 183).

Görüldüğü üzere, atılan bütün adımlar Fatimi hilafetini kaldırmaya yönelik adımlardı. Ancak İbnü'l Esir, bu tarihî süreci bambaşka bir açıdan izah etmektedir. O, Selahaddin Eyyubî'nin, Fatimi Halifeliğini, Nureddin'e karşı kullanmak amacıyla kaldırmak istemediğinden bahsetmektedir. Oysa Selahaddin, sadece halkın tepkisini çekmemek için uygun şartların oluşmasını beklemektedir. Zaten Selahaddin Eyyubî'nin Fatimi Halifeliğine karşı almış olduğu önlemler sonrasında halifeliğin uzun süre ayakta kalamayacağı da belliydi (Bündârî 2004: 47).

Selahaddin, Mısır'daki durumunu kuvvetlendirdikten sonra Nureddin'den Suriye'de kalan babası da dahil bütün aile fertlerini kendi yanına göndermesini rica etmiş, Nureddin de bunu kabul etmiştir. Selahaddin'in babası Necmeddin Eyyub gibi deneyimli bir devlet adamının Mısır'a gitmesi Selahaddin açısından da çok büyük bir şanstı. Selahaddin, babası Mısır'a gittikten sonra babasından kendisinin veziri olmasını istemiş ancak babası sadece hazinenin sorumluluğunu üstlenmiştir. Bu arada gerek Nureddin gerekse de Abbasi Halifesi Mısır'daki hutbenin bir an önce Abbasi Halifeliği adına okunmasını istemekteydiler. Ancak Selahaddin hem halkın tepkisinden çekindiği için hem de Fatimi Halifesi el-Âdîd'a duyduğu kişisel muhabbetten dolayı bunu erteliyordu. Özellikle el-Âdîd'ın hastalanması da Selahaddin'in daha duyarlı davranmasına sebebiyet vermişti. Sonunda Emîr Alem isimli birisi hutbenin Abbasi Halifeliği adına okunması işini üstlenebileceğini söyleyerek, Muharrem ayının ilk cuma günü Abbasi halifesi el-Mustadi Biemrillah adına hutbe okudu. Bu duruma halktan da herhangi bir tepki gelmedi. Böylece Fatimi Halifeliği herhangi bir sorunla karşılaşmadan ortadan kaldırıldı. Bu durum Bağdat'ta şenliklerle kutlandı. Abbasi halifesi Nureddin ve Selahaddin'e değerli eşyalar ve hilatler gönderdi (Makrîzî 1997: I, 150; Daftary 2005: 404-405).

Selahaddin, Mısır'da hakimiyetini tamamiyle kurduktan sonra, bütün enerjisini Haçlılar ile mücadeleye vermiştir. Selahaddin, özellikle Haçlılar tarafından işgal edilen Remle, Askalan, Gazze ve Darûm gibi topraklara akınlar düzenleyerek, onları rahat bırakmamıştır. Haçlılar'la mücadele sadece Selahaddin tarafından değil aynı zamanda Nureddin Mahmud Zengi tarafından da devam ettirilmekteydi. Nitekim, Nureddin, el-Cezire bölgesinde meydana gelen meseleleri çözüme kavuşturduktan sonra Selahaddin ile birlikte, Suriye ve Mısır arasındaki tek geçiş yolu olan ve Haçlılar'ın elinde bulunan Kerek-Şevbek bölgesine bir sefer düzenlemiştir. 1171 yılında gerçekleştirilen bu seferde Nureddin Kerek bölgesini Selahaddin ise Şevbek bölgesini kuşatmıştır. Ancak kuşatma başladıktan bir müddet sonra Selahaddin Mısır'a geri dönmek zorunda kalmıştır. Çünkü hem mevsimin sıcaklığından dolayı çok fazla zayıat meydana gelmiş hem de Amaury'nin

Mısır'a doğru yürüdüğü haberi Selahaddin'e ulaşmıştır. Selahaddin'in çekilmesiyle birlikte bu sefer sonuçsuz kalmıştır.³

İlk seferden bir netice alamayan Selahaddin, 1173 senesinde Kerek-Şevbek bölgesine bir sefer daha düzenlemiş ancak babasının rahatsızlığını duyarak geri çekilmek zorunda kalmıştır. Selahaddin Eyyubî bir taraftan Haçlılar ile mücadelesini devam ettirirken diğer yandan da Mısır içerisinde hâlâ varlıklarını devam ettirmeye ve Fatimi Halifeliği'ni yeniden canlandırmaya çalışan Umâre el-Yemenî önderliğindeki muhalif grupla mücadele etmek mecburiyetinde kalmıştır. Selahaddin bütün bu sıkıntıları bertaraf etmeye çalışırken 15 Mayıs 1174 tarihinde Nureddin Mahmud b. Zengi'nin vefat haberini almıştır. Nureddin'in vefat etmesi bölgedeki bütün hesapların da alt üst olmasına sebebiyet verecektir. Çünkü Nureddin'in vefatından sonra Haçlılar'a karşı kurmuş olduğu İslam birliği de zarar görmüştü. Bundan dolayı Selahaddin bir yandan Haçlılar ile mücadele ederken diğer taraftan da bölgedeki birliği tekrar sağlamak için bu birliğe zarar verenlerle mücadele etmek zorunda kalmıştır (Ebû Şâme 1997: II, 245-246; Bündârî 2004: 61; İbn Haldûn 2000: V, 337; Holt 2003: 39).

Nureddin Mahmud'un Ölümü Sonrasında Selahaddin Eyyubî'nin İslam Birliğini Gerçekleştirme Faaliyetleri

Nureddin Mahmud Zengi'nin ölümünden sonra yerine oğlu es-Salih İsmail geçti. Naibi de İbn el-Mukadem'di. İbn Mukaddem ilk başlarda Selahaddin Eyyubî'ye karşı olumlu bakarken daha sonraki süreçte diğer emirlerin Selahaddin hakkındaki olumsuz düşünceleri dolayısıyla o da Selahaddin'i bir tehlike olarak görmeye başlamıştır. Selahaddin Eyyubî ise, Nureddin'in ölümünden sonra Banyas'ı kuşatan Haçlılar ile İbn el-Mukaddem arasındaki anlaşmayı duyunca zaten ona karşı bakış açısı değişmişti. Nureddin'in ölümünden sonra Selahaddin Eyyubî, Haçlılar'dan daha çok Müslüman rakipleri ile mücadele etmek zorunda kalmıştır (Gregory Abû'l-Farac 1999: II, 417; İbnü'l-Esir 1987: XI, 325-327).

Selahaddin Eyyubî'nin Dımaşk'ı Ele Geçirmesi ve Kurûn-i Hama Savaşı

Selahaddin Eyyubî'nin Dımaşk'ı ele geçirmesi, Nureddin Mahmud'un emirleri arasındaki anlaşmazlıklar sonucunda gerçekleşmiştir. Nitekim, es-Salih, Nureddin'in

³ İbnü'l-Esir'e göre, Kerek-Şevbek üzerine düzenlenen bu seferde Nureddin Mahmud ve Selahaddin Eyyubî'nin arası bozulmuştur. Selahaddin bu sefer esnasında Şevbek Kalesi'ni kuşatırken, Nureddin ise Kerek Kalesi'ni kuşatmıştır. Durum bu haldeyken, Selahaddin Eyyubî'ye yakınındakiler; "Eğer Haçlılar' bu vaziyette iken Nureddin, Haçlı topraklarına girerse, bir yandan sen, bir yandan o Haçlılar'ı sıkıştırır ve ellerindeki yerleri zapt edersiniz. Bu takdirde Haçlılar' arasından çekilip, ülkeleri de ele geçirilince Mısır'da Nureddin ile birlikte kalmanız mümkün olmaz. Eğer burada iken Nureddin senin yanına gelirse mecburen ona katılacaksın, işte o zaman o seni dilediği kadar tahakküm altına alacaktır. Dilerse seni Mısır'da bırakır, dilerse azleder. Sen ona karşı gelecek güçte değilsin, yapacağın en doğru iş Mısır'a dönmendir." demişlerdir. Bunun üzerine Selahaddin Eyyubî bu seferden Nureddin Mahmud'dan izin almadan geri çekilmiş ve bu durumda iki tarafın arasının bozulmasına sebebiyet vermiştir. Gregory Abû'l-Farac ise, Nureddin Mahmud, Selahaddin Eyyubî'yi kıskanmaktaydı. Kendisi Kerek üzerine sefere çıktığında Selahaddin'e de haber göndererek, onun da Şerek üzerine yürümesini istemiştir. Ancak Selahaddin, Nureddin'den korktuğu için bu sefere hiç çıkmamıştır. Bu olay sonrası Nureddin Mısır üzerine sefer düzenlemeye karar vermiştir. Hatta Selahaddin Eyyubî, bu ihtimale karşı komutanları ile bir toplantı düzenlemiş ve bu toplantı sonrasında Nureddin'in Mısır'a gelmesi halinde onunla savaşılmasına karar verilmiş ancak Selahaddin'in babası Necmeddin Eyyub buna izin vermemiştir. Ramazan Şeşen'e göre ise, Nureddin Mahmud ve Selahaddin Eyyubî arasındaki problemler büyütülecek boyutta değildi. Sadece, Mısır'dan Nureddin Mahmud'a gönderilen paranın miktarında azalma olması dolayısıyla Nureddin, Mısır'a teftiş için görevliler göndermiş bu da iki taraf arasında bir soğukluğun yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Ancak bu abartılacak boyutta bir soğukluk değildir (İbnü'l-Esir 1987: XI, 299; Gregory Abû'l-Farac 1999: II, 415; Muhammed Takıyyüddîn Ahmed ibn Ali ibn Abdilkadir ibn Muhammed Makrîzî 1997: 150; Ebû Şâme 1997: 205).

yerine geçtikten kısa bir süre sonra, Halep'te bulunan İbn ed-Daye, es-Salih'in Halep'e gelmesinin daha doğru olacağını söylemiştir. İbn Mukaddem ise buna karşı çıkmıştır. Dolayısıyla bu iki emir arasında bir gerginliğin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Ancak daha sonraki süreçte yapılan görüşmeler sonrasında es-Salih'in Halep'e gitmesinin daha hayırlı olacağı kararına varılmıştır. Daha önceden İbn Mukaddem ile sorun yaşayan ve onun karşısında yenilgiye uğrayıp geri çekilmek zorunda kalan Gümüştekin, es-Salih'in Halep'e gitmesinden sonra İbn Mukaddem'in yerine bütün işlerin idaresini ele almıştır. Bu durum da İbn Mukaddem'in rahatsızlık duymasına sebebiyet vermiş ve bunun için de Seyfeddin Gazi'den yardım isteyerek, ona Dimaşk'ı vermeyi teklif etmiştir. Ancak Seyfeddin Gazi, İbn Mukaddem ile anlaşmak yerine Halep ile anlaşmayı kendi çıkarlarına daha uygun bulunca İbn Mukaddem, Selahaddin Eyyubî'den yardım istemiş ve bu kez de ona Dimaşk'ı vaat etmiştir. Bunu kabul eden Selahaddin Eyyubî ise Dimaşk üzerine yürüyerek burayı sorunsuz bir şekilde ele geçirmiştir. Es-Salih ise bu durum karşısında Dimaşk halkından Selahaddin'in bölgeden uzaklaştırılması için yardım istemiştir. Halbuki, Selahaddin, Dimaşk'a girdikten sonra es-Salih'e bağlılığını yinelemiştir (İbnü'l-Esir 1987: XI, 332-333; Gregory Abû'l-Farac 1999: II, 418; Runciman 2008: II, 338).

Selahaddin Eyyubî, Dimaşk'tan sonra önce Hama bölgesini ele geçirmiş, arkasından da Halep'i kuşatmıştır. Ancak bir süre sonra Halep kuşatması önce Haşhaşilerin saldırısı arkasından da Haleplilerin Haçlılar ile anlaşmasının haber alınması üzerine kaldırılmıştır. Ancak Selahaddin Eyyubî, bundan sonra da boş durmamış ve önce Humus Kalesi'ni, arkasından da Baalbek'i ele geçirmiştir. Selahaddin'in bütün bu başarılarının en önemli sebebi Müslüman hakimlerin birbirleriyle anlaşmazlıklarıdır. es-Salih, Selahaddin Eyyubî'nin ilerlemesi karşısında Seyfeddin Gazi'den yardım istemiştir. Seyfeddin Gazi bu yardım isteğini kabul etmiş ve kardeşi Sincar Hakimi İmadüddin'den de yardım talep etmiştir. Ancak Selahaddin Eyyubî, Seyfeddin Gazi'den yaşça daha büyük olan İmadüddin'i hükümdar yapmayı vadederek bu birlikten uzaklaştırmıştır. Bunun üzerine Seyfeddin Gazi diğer kardeşi Mesud'u Sincar üzerine göndermiş ancak Mesud yenilerek geri çekilmek mecburiyetinde kalmıştır. Bunun üzerine Seyfeddin Gazi de İmadüddin ile anlaşmıştır (İbnü'l-Esir 1987: XI, 334; Gregory Abû'l-Farac 1999: II, 419).

İmadüddin ile Seyfeddin Gazi arasında bir anlaşma sağlanmasına rağmen, Seyfeddin Gazi ve Selahaddin Eyyubî arasındaki sorunlar henüz bir neticeye ulaşmamıştı. Bu da iki tarafı yeniden savaş durumuna getirdi. Hama yakınlarındaki Kurûn-i Hama denilen mevkiye yapılan savaşta, Seyfeddin Gazi'nin askerleri bozguna uğradı. Halep, Selahaddin tarafından kuşatıldı ancak bu kuşatma barışla neticelendi. İki taraf arasında yapılan anlaşmaya göre, Selahaddin Eyyubî'nin aldığı yerler kendisinde kalacak ve es-Salih'in elindeki yerlerde hakimiyet es-Salih İsmail'e ait olacaktı. Selahaddin Eyyubî, bu sefer sonrasında es-Salih'in adını hutbelere ve paralardan kaldırdı. Bu durum Abbasi halifesi tarafından da onaylandı. Selahaddin Eyyubî bundan sonraki süreçte hutbelere kendi ismini okutacak, paralara da kendi ismini bastıracaktı. Bu gelişmeler sonucunda Selahaddin Eyyubî artık bağımsız bir hükümdar haline gelmiştir (İbnü'l-Esir 1987: XI, 337; Runciman 2008: II, 341; Holt 2003: 48).

Ancak bu anlaşmadan sonra da sorunlar devam etmiştir. Seyfeddin Gazi Musul'da Selahaddin Eyyubî'ye karşı bir ordu hazırlayarak 1176 tarihinde yeniden Selahaddin üzerine sefere çıkmıştır. İki ordu Tell Sultan mevkiinde karşı karşıya gelmişlerdir. Ancak bu savaş çok kısa sürmüştür. Çünkü Seyfeddin'in ordusuna komuta eden Zülfendâr, sancakları çukur bir yere diktirdiği için sancakların yakınında bulunan askerler dışında kimse sancakları görememiş, askerler de yenildiklerini sanıp geri çekilmişler savaş da bu şekilde sona ermiştir. Bu savaşın hemen akabinde Selahaddin Eyyubî, önce Buzaa'yı

arkasından da Azaz'ı ele geçirerek sonraki hedefi Haleb'i kuşatmıştır. 25 Haziran 1176 yılında başlayan kuşatma, 1177 yılına kadar devam etti. Kuşatmanın uzaması üzerine es-Salih, Seyfeddin Gazi, Hısn Keyfa ve Mardin hakimleri ile Selahaddin Eyyubî arasında barış yapılmış Azaz Kalesi, bu barış sonrasında es-Salih'e bırakılmıştır. Selahaddin Eyyubî, Azaz'ı kuşatırken, Haşhaşiler tarafından Selahaddin Eyyubî'ye bir suikast tertiplenmiş ancak Selahaddin Eyyubî bu suikastten kurtulmuştu. Selahaddin Eyyubî, Haleb kuşatmasını kaldırıp, es-Salih ve diğer Müslüman emirler ile anlaştıktan sonra Haşhaşiler üzerine sefere çıktı. Ancak bu sefer de Selahaddin ve Haşhaşiler arasındaki anlaşmayla neticelendi (İbnü'l-Esir 1987: XI, 342-343; Gregory Abû'l-Farac 1999: II, 421; Lewis 2005: 161; Uyumaz 2002: V, 86; Merçil 1990: 417-418).

Selahaddin Eyyubî ve II. Kılıç Arslan arasında da zaman zaman anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Özellikle 1176 tarihindeki Miryokefalon Savaşı sonrasında II. Kılıç Arslan'ın başlatmış olduğu fetih siyaseti, Artuklu beylerini rahatsız etmiştir. II. Kılıç Arslan'ın Danişmend'i ele geçirmesi Artuklular'ın daha da telaşlanmasına ve Selahaddin Eyyubî'ye sığınmalarına sebebiyet vermiştir. Bu da II. Kılıç Arslan ve Selahaddin Eyyubî arasında gerginliğe neden olmuştur. Bir süre sonra II. Kılıç Arslan, daha önceden Nureddin Mahmud b. Zengi tarafından alınan Raban Kalesi'nin izinsiz alındığını ifade ederek bu kalenin kendilerine iadesini istedi. Selahaddin Eyyubî'nin bunu kabul etmemesi üzerine de kaleyi kuşattı ancak Selahaddin'in kuvvetleri karşısında yenilgiye uğrayarak geri döndü. İki taraf arasındaki meseleler bununla da sınırlı kalmadı. II. Kılıç Arslan'ın damadı Hısn Keyfa ve Diyarbakır bölgesi hakimi Nureddin b. Karaarslan, şarkıcı bir kadınla ilişki yaşamaya başlayınca, Kılıç Arslan ile arası açıldı. Kılıç Arslan, Nureddin'e müdahaleye hazırlanırken, Nureddin Selahaddin'e sığındı. İki taraf arasında bu durum dolayısıyla bir müzakere süreci başladı. Ancak bu müzakerelerden bir netice elde edilemeyince Selahaddin Eyyubî savaşmak amacıyla yola çıktı. Ancak bu sefer Selahaddin Eyyubî ve II. Kılıç Arslan arasında yapılan anlaşma ile çatışmaya sebebiyet vermeden neticelendi (İbnü'l-Esir 1987: XI, 366; Gregory Abû'l-Farac 1999: II, 425).

Musul Atabeyi Seyfeddin Gazi 1180 tarihinde, es-Salih İsmail ise 1181 tarihinde öldü. Es-Salih ölümünden önce yerini İzzeddin Mesud'a bıraktı. Selahaddin Eyyubî, bu dönemde Mısır işleri ile meşgul olduğu için Haleb'e müdahale edemedi. Selahaddin Eyyubî, Mısır işlerini düzene soktuktan sonra Abbasi Halifesi en-Nasır'dan Haleb bölgesinin idaresinin kendisine verilmesini istemiştir. Bunu istemesindeki sebep Haleb-Musul ittifakının Haçlılar, Haşhaşiler ile yapmış oldukları işbirliğinden dolayı Kudüs'ün fethinin gecikmesiydi. Ancak Selahaddin'in bu isteği Abbasi Halifesi tarafından reddedildi. İzzeddin Haleb'e ulaştıktan sonra kardeşi İmadüddin, Halep'in kendisine verilmesi karşılığında Sincar'ın alınmasını teklif etti. İzzeddin başlangıçta buna yanaşmamış ancak daha sonradan Haleb Mücahidüddin Kaymaz'ın da uğraşları ile İmadüddin'e bırakılmıştır (İbnü'l-Esir 1987: XI, 376; Gregory Abû'l-Farac 1999: II, 427; Runciman 2008: II, 362-363).

Bunun üzerine Selahaddin Eyyubî, 1182 Haziran'ında Haleb üzerine sefere çıktı. Ancak tam bu esnada Musul'a bağlı Harran Hakimi Muzafferüddin Gökböri, Hısn Keyfa Hakimi Nureddin b. Karaarslan, Birecik Hakimi Şihabeddin Mahmud ve Suruç Hakimi İbn Malik, Selahaddin Eyyubî ile bir anlaşma yaparak, onu Musul'a bir sefer yapmaya ikna ettiler. Musul Hakimi İzzeddin ve Mücahidüddin de Selahaddin'e karşı harekete geçtiler. Selahaddin bu seferde önce Urfa'yı ele geçirdi arkasından da Rakka, Habur, Karkisiya, Makisin, Araban ve Nusaybin'i aldı. 10 Kasım 1182 tarihinde Musul kuşatıldı ancak bu kuşatmaya Abbasi halifesi izin vermeyince Selahaddin yönünü Sincar'a çevirdi. Sincar, Selahaddin tarafından ele geçirildi (İbnü'l-Esir 1987: XI, 380; Gregory Abû'l-Farac 1999: II, 429-430).

Selahaddin'in varlığı El-Cezire bölgesindeki hakimler için de büyük bir endişe kaynağı idi. Ahlat hakimi Şah-ı Ermen Zahirüddin Sökmen, Mardin hakimi İlgazi ve bazı Artuklu beyleri, Musullular ile birleşerek, Selahaddin'e karşı anlaşma yapmaya çalışmışlar ancak bu grup da Selahaddin'in müdahalesi sonucunda dağılmıştır. Bunun hemen arkasından Selahaddin Diyarbakır bölgesini ele geçirmiş ve bu bölgenin idaresini, yardımlarına mukabil Nureddin b. Karaarslan'a bırakmıştır (İbnü'l-Esir 1987: XI, 388; Gregory Abû'l-Farac 1999: II, 430).

Selahaddin Eyyubî, Haleb'e doğru yola çıkınca, Halebliler, Haçlılar'dan yardım istemişlerdir. Halebliler, Haçlılar'ın Dımaşk üzerine sefere çıkmalarını istemişler buna mukabil de kendilerine yıllık 10.000 dinar harç verilmesini, alınan yerlerdeki Hristiyan esirlerin serbest bırakılmasını ve Banyas ile Habis Caldak'ı vaat etmişlerdir. Bu durum Haleblilerin İslam birliği yolunda ne kadar büyük bir sorun teşkil ettiklerini göstermektedir. Trablus kontu Raimond ve Kudüs Kralı IV. Baudouin bir araya gelerek önce Dâreyya'ya saldırmışlardır. Haçlılar burada bir camiye yıkmak istemişler ancak Hristiyan halkın uyarısıyla bundan vazgeçilmiş ve bir miktar yağma yapıldıktan sonra çekilmişlerdir. Haçlılar, Dâreyya'dan sonra Sur'a çekilmişlerdir. Sur'da Kudüs Kralı Baudouin rahatsızlanmış ve bundan dolayı da Selahaddin ve Haçlılar arasında bir barış yapılmıştır. Bu barışın ardından Selahaddin, Haleb meselesi ile uğraşma fırsatını yakalamıştır (Runciman 2008: II, 363-364).

Selahaddin Eyyubî 21 Mayıs 1183 tarihinde Haleb'i kuşattı. Selahaddin Eyyubî, kuşatmanın uzaması ihtimaline karşı kale dışına burçlar ve evler yaptırdı. Selahaddin karşısında zor durumda kalan Haleb Hakimi İmadüddin Zengi, Selahaddin'e anlaşma teklif etti. Yapılan müzakereler sonucunda, Haleb'in Selahaddin'e teslimi, buna karşılık da Sincar, Habur, Suruç ve Nusaybin'in İmadeddin'e verilmesi karar altına alındı. Aynı zamanda İmadeddin Zengi, Selahaddin'e tabi olacak ve Selahaddin'in isteği halinde ona asker de gönderecekti. Böylece Haleb, Selahaddin'in eline geçti. Selahaddin'in bundan sonraki hedefi ise, Harim'di. Harim'de kale hakimi Serhak, Selahaddin Eyyubî'ye karşı Haçlılar' ile ittifak yapmak isteyince, şehirdekiler bu duruma kızdılar ve kendi istekleri ile Selahaddin'e teslim oldular (İbnü'l-Esir 1987: XI, 394; Runciman 2008: II, 364).

Bütün bu olaylar sonrasında hem direnme ümitlerini kaybeden hem de Musul'da yaşanan dahili karışıklıklar dolayısıyla, Musul hakimi İzzeddin Mesud ve Selahaddin Eyyubî arasında bir anlaşma yapıldı. Yapılan bu anlaşmaya göre, Şehrizur ve çevresi, el-Karabli vilayeti ve Zab'ın ötesindeki bütün şehirler. Selahaddin'e verilecekti. Bundan sonra Musul'da hutbeler Selahaddin adına okunacak ve sikkeler de onun adına kesilecekti. Böylece Musul bölgesi de Selahaddin'in hakimiyeti altına girmiş oldu. Böylece İslam birliği içindeki birleşme de tamamlanmış oldu.

Sonuç

Haçlı seferleri sebepleri ve sonuçları açısından dünya tarihine yön veren önemli olaylar arasında yer almaktadır. Düzenlenen bu seferler, gerek Avrupa'da, gerek Bizans Devleti'nde gerekse de Müslüman -Türk coğrafyasında derin izler bırakmıştır. İşte Müslümanlara karşı düzenlenen bu seferler münasebetiyle İslam aleminde de çok önemli devlet adamları tarih sahnesine çıkmıştır. Bu bağlamda özellikle Zengiler ailesinin Türk-İslam tarihinde müstesna bir yeri vardır. Hristiyanlara karşı İmadüddin Zengi ile başlatılan mücadele dönemi oğlu Nureddin Mahmud b. Zengi döneminde zirvesine ulaşmıştır. Zengiler ile beraber, onların bünyesinde Haçlılar'a karşı faaliyet gösteren önemli bir başka sülale ise Eyyubîler'dir. Bu sülale içerisindeki en önemli isim hiç şüphesiz Selahaddin Eyyubî'dir. Selahaddin Eyyubî isminin ön plana çıktığı dönem Mısır üzerine düzenlenen

seferler zamanıdır. Amcası Şirkuh ile birlikte Mısır seferlerine katılan Selahaddin Eyyubî'nin Mısır'ın alınmasındaki payı da büyüktür. Amcasının ölümü sonrasında Mısır hakimiyetini ele alan Selahaddin Eyyubî, gerek tabi olduğu Nureddin Mahmud b. Zengi döneminde gerekse de daha sonraki süreçte Haçlılar'a karşı başarılı mücadeleler vermiştir. Ancak ne yazık ki bu mücadelesinde bizzat Müslüman devlet adamları tarafından yalnız bırakılmıştır.

Özellikle Nureddin Mahmud b. Zengi'nin ölümü sonrasında, Nureddin'in bir arada tutmaya çalıştığı İslam birliği de parçalanma sürecine girmiştir. Özellikle Selahaddin'in bölgede güç kazanmasını istemeyen Müslüman devlet adamları Haçlılar ve Haşhaşilerle Selahaddin'e karşı ittifak kurmaktan çekinmemişlerdir. Bu ittifak çabalarının en önemlisi Haleb-Musul-Haçlı ittifakıdır. Selahaddin Eyyubî, bu durumu savaşız ortadan kaldırmak amacıyla önce Abbasi halifeliğine başvurmuş ve özellikle Haleb bölgesinin kendisine verilmesini istemiş ancak Abbasi halifeliği durumun vehametini kavrayamadığından dolayı bunu reddetmiştir. Bunun üzerine Selahaddin Eyyubî düzenlemiş olduğu seferlerle önce Haleb sonra da Musul bölgesini itaat altına almıştır. Ancak Selahaddin'in Müslüman devlet adamlarına karşı vermiş olduğu bütün bu mücadele Haçlılar'a karşı yapacağı seferleri yavaşlatmıştır. Aslında Selahaddin'in Abbasi halifeliğine Haleb ve Musul bölgesinin verilmesi için başvurmasının da tek bir sebebi vardır; biran önce İslam birliğini gerçekleştirerek, Haçlılar'a karşı zaman kaybetmeden mücadele edebilmek. Ancak Abbasi halifeliği bu durumu anlayamamıştır. Nitekim Haleb ve Musul bölgesini itaat altına alan Selahaddin Eyyubî, zaman kaybetmeden Haçlılar'la mücadeleye girişmiş ve Hittin Savaşını kazanarak, Kudüs bölgesini hakimiyet altına almıştır. Bu da bize Müslüman bir bölge dahi olsa Haleb ve Musul bölgesinin hakimiyet altına alınmaya kadar, Selahaddin'in Haçlılar'a karşı yapacağı mücadele en büyük engeli teşkil ettiğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- ALTAN, Ebru (2003). *II. Haçlı Seferi (1147-1148)*. Ankara: TTK.
- Behaeddin ibn Şeddad (1964). *En-Nevâdir es-Sultâniyye ve el-Mehâsin el-Yusûfiyye (Sîret-i Selâhaddin)*. (tah. Cemâleddin eş-Şeyyâl). İskenderiye.
- BEYYÜMİ, Ali (2005). *Kuruluş Devrinde Eyyübîler: Selahaddin Eyyubî'nin Devleti*. (çev. Abdülhadi Timurtaş). İstanbul: Kent Yayınları.
- Cemaleddin Muhammed ibn Sâlim ibn Vâsıl (1953-1960). *Müferricü'l-kürûb, fi Ahbâri Beni Eyyûb*. I. (thk. Cemaleddin Şeyyâl). Kahire: Dârü'l-fikri'l-Arabi.
- DAFTARY, Farhad (2005). *İsmaililer-Tarihleri ve Öğretileri*. (çev. Erdal Toprak). İstanbul: Doruk Yayınları.
- Ebû Şâme (1997). *Kitâbü'r-Ravzateyn fi Ahbâri'd-Devleteyn*. II. (thk. İbrahim ez-Zeybek). Beyrut: Müessesetü'r-Risale.
- Gregory Abû'l-Farac (1999). *Abû'l Farac Tarihi*. II. (çev. Ömer Rıza Doğrul). Ankara: TTK.
- HOLT, P. M. (2003). *Haçlılar Çağı: 11. Yüzyıldan 1571'e Yakınoğu*. (çev. Özden Arıkan). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ionnes Kinnamos (2001). *Ionnes Kinnamos'un Historiası 1118-1176*. (çev. Işın Demirkent). Ankara: TTK.

- İbn Haldûn (2000). *Târîhu ibn Haldûn*. V. (thk. Halil Şehade-Süheyl Zekkâr). Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- İbnü'l-Esir (1987). *İslam Tarihi el Kamil fit-Tarih Tercümesi*. XI. (çev. Ahmet Ağırakça-Abdülkerim Özaydın). İstanbul: Bahar Yayınları.
- KELEŞ, Nevzat (2016). *Şeddâdîler (951-1119) Ortaçağ'da Bir Kürt Hanedanı*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- KELEŞ, Nevzat (2015). "İnsanların En Kibarlarından: Selçukluların Bağdat Şahnesi Bihrûz el-Hâdim". *Tarih İncelemeleri Dergisi*. XXX/2: 451-477.
- KESİK, Muharrem (2003). *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi*. Ankara: TTK.
- Kıvâmüddin Bündârî (2004). *Sene'l-Berki's-Şâmî*. (thk. Ramazan Şeşen). İstanbul: IRCICA.
- KOCA, Salim (2003). *Türkiye Selçuklu Tarihi*. II. Çorum: Karam Yayınları.
- LEWIS, Bernard (2005). *Haşîşîler İslam'da Radikal Bir Tarikat*. (çev. Kemal Sarısözen). İstanbul: Kapı Yayınları.
- LYONS, Malcolm Cameron - D. E. P. JACKSON (2006). *Selahaddin Kutsal Savaşın Politikaları*. (çev. Zehra Savan). İstanbul: Pınar Yayınları.
- MERÇİL, Erdoğan (1990). "Sultan Selahaddin Eyyubî'nin Anadolu'daki Türk Devletleriyle Münasebetleri". *Belleten*. 209: 417-425.
- Muhammed Takıyyüddîn Ahmed ibn Ali ibn Abdilkadir ibn Muhammed Makrîzî (1997). *Es-Sülûk li-Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk*. I. (thk. Muhammed Abdülkadir Ata). Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye.
- Niketas Khoniates (1995). *Historia: İonnes ve Manuel Komnenos Devirleri*. (çev. Fikret Işıltan). Ankara: TTK.
- ÖNGÜL, Ali (2007). *Selçuklu Tarihi*. II. Manisa: Çamlıca Basım Yayın.
- ÖZTÜRK, Murat (2019). *Irak Selçuklu Devleti Atabegleri*. İstanbul: Bilge Kültür-Sanat.
- RUNCİMAN, Steven (2008). *Haçlı Seferleri Tarihi*. II. (çev. Fikret Işıltan). Ankara: TTK.
- ŞEŞEN, Ramazan (2002). "Eyyubîler". *Türkler*. V. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları: 60-75.
- ŞEŞEN, Ramazan (1987). *Selahaddin Eyyubî ve Devlet*. İstanbul: Çağ Yayınları.
- USTA, Aydın (2008). *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- UYUMAZ, Emine (2002). "Türkiye Selçuklu Devleti-Eyyubî Münasebetleri". *Türkler*. V. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları: 86-96.